

Etkili İletişimde Ana Dilinin Önemi Üzerine Felsefi Bir Çözümleme

A Philosophical Analysis on The Importance of Mother Tongue in Effective Communication

Mücella CAN

Atatürk Üniversitesi, Edebiyat
Fakültesi, Felsefe Bölümü, Erzurum,
Türkiye

Department of Philosophy, Atatürk
University, Faculty of Literature,
Erzurum, Turkey

ÖZ

Bu makalede, etkili iletişimde ana dilinin önemini felsefi açıdan çözümlemeye çalıştık. İletişim, insanoğlunun faaliyetlerini tanımlamak için temel kriterlerden biridir. İnsani iletişimin başlıca aracı olarak dilin doğası ve işlevi, insan bilimlerinde, özellikle felsefede önemli bir konuma sahiptir. Ancak iletişim başından beri sorunludur. Çünkü iletişimin nasıl bir süreç olduğunu tanımlamak oldukça zordur. Özel olarak etkili bir iletişimde ana dilinin önemini ortaya koyabilmek çok daha zor bir iştir. Başka bir zorluk da bu sorunu felsefi olarak incelemektir. Felsefe dili nasıl inceler? Dilin doğası ve işlevi arasında nasıl bir ilişki vardır? Ana dilinin etkili bir iletişim açısından önemi nedir? Bu çalışmanın cevaplamaya çalıştığı temel soru budur. Bu nedenle, araştırmanın odağında felsefe, felsefenin soruları, dil, dilin neliği ve ana dilinin etkili iletişimdeki rolü bulunmaktadır.

Anahtar Kelimeler: İletişim, Etkili İletişim, Dil, Ana Dili, Felsefe

ABSTRACT

In this article, we tried to analyze the importance of mother tongue in effective communication philosophically. Communication is one of the basic criteria for defining human activities. The nature and function of language as a major means of human communication have an important place in human sciences, particularly in philosophy. However, communication has been problematic from the beginning. Because it is difficult to define what communication is like. It is much more difficult to demonstrate the importance of mother tongue in a particularly effective communication. Another challenge is to examine this problem philosophically. How does philosophy study language? What is the relationship between the nature and function of language? What is the importance of the mother tongue in terms of effective communication? This is the basic question that the present study seeks to answer. Therefore, the focus of the research is philosophy, questions of philosophy, language, the nature of the language and the role of mother tongue in effective communication.

Keywords: Communication, Effective Communication, Language, Mother Tongue, Philosophy

Giriş

İletişim, kendisi aracılığıyla başkalarını anlamaya, başkalarıyla iş birliği yapmaya zemin hazırlayan, tek tek veya diğer insanlarla birlikte çeşitli hedeflere ulaşmak için gerçekleştirilen en temel insani faaliyetlerden birisidir. Diğer bir anlatımla iletişim, başka birinin zihninde bir anlayış yaratmak istediğinde bir insanın yaptığı şeylerin toplamıdır (Bhasker, 2013: 123). Bir insan olarak var olmak, başkalarıyla etkileşim içerisinde olmak, başkalarını etkilemek ve onların etkilerine maruz kalmakla mümkündür. İletişim, insanoğlunun başarılarını ve faaliyetlerini tanımlamak için gerekli olan ölçütlerden biridir. İnsanlar arası iletişimin gerçekleşebilmesinde birçok etkenin işlevinden söz edilebilir ama bu tür bir iletişimin en temel ögesi dildir. İnsani iletişimin başlıca aracı olarak dilin doğası ve işlevi insan bilimlerinde, özellikle felsefede önemli bir yer tutar. Ancak, iletişimin nasıl bir süreç olduğunu betimlemek zor olduğu için iletişim başından beri sorunlu bir alandır. Diğer taraftan etkili bir iletişimin nasıl olduğu ve ana dilinin etkili iletişimdeki işlevinin ne olduğunu ortaya koyabilmek ise çok daha zordur. Başka bir zorluk da bu sorunu felsefi olarak ele alıp incelemektir. Bu çalışmanın temel amacı da etkili bir iletişimde ana dilinin önemini ortaya koyup, sorunu felsefi açıdan çözümlemeye çalışmaktır. Yöntemsel açıdan ters bir yaklaşım şeklinde görünse de çalışmada öncelik, sırasıyla felsefenin ne olduğunu açıklamaya ve felsefenin sorularının yapısını aydınlatmaya verilecektir. Felsefenin ne olduğu ve sorularının yapısına yönelik yapacağımız çözümlemeler, etkili iletişimde ana dilinin önemi sorununu felsefi olarak ele alıp incelemenin temelini oluşturacaktır. Çünkü felsefenin ne olduğunu ve felsefe sorularının yapısını betimleyici bir yaklaşımla belirledikten sonra, etkili bir iletişimde ana dilinin önemi üzerine düşünmek, zemini ve sınırları belirlenmiş bir çözümleme gibi görünmektedir.

Varlığın, insanın ve insan-varlık ilişkisinin doğasını inceleyen felsefe, evrenin belirli yönleriyle ilgilenen ve bilgi alanı içerisinde tek tek ağaçlara denk düşen bilimlere karşılık, evreni bir bütün olarak kendisine konu edinmesi münasebetiyle ormanı var eden toprak hükmündedir. İnceleyeceği sorunları evrensel düzeyde konumlandırmaya çalışan felsefeye insanoğlu, doğası gereği ve pratik bir nedenle gereksinim duyar: Düşünebilmek, eylemde bulunabilmek ve yaşayabilmek (Rand, 1984: 2). Felsefe, aklın koyduğu kurallar doğrultusunda eylemde bulunan varlık için temel bir ihtiyaçtır. Felsefe, gerçek dünyadan kaç-

Geliş Tarihi/Received: 03.10.2021

Kabul Tarihi/Accepted: 25.12.2021

Sorumlu Yazar/Corresponding Author:
Mücella CAN
E-posta: mccan@atauni.edu.tr

Atf: Can, M. (2022). Etkili İletişimde Ana Dilinin Önemi Üzerine Felsefi Bir Çözümleme. *Turcology Research*, 74, 315-323.

Cite this article: Can, M. (2022) A Philosophical Analysis on The Importance of Mother Tongue in Effective Communication. *Turcology Research*, 74, 315-323.

Content of this journal is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

maya yarayan bir fildişi kule değil; gündelik yaşama egemen olan her türlü ilişkiden en geniş siyasal ve ekonomik konulara dek uzanan, gerçek dünyanın her alanında yer alan pratik bir gerekliliktir. Felsefe, insan aklının örgütleyicisi, insanın sahip olduğu bilgiyi bir bütün hâlinde düzenleyen öge, insanın bilinçaltının programlayıcısıdır. Felsefe bütün bilgilerin organizasyonu, sistemeleştirilmesi ve eleştirisidir (Runes, 1942: 235). Bilgileri sistematik bir şekilde düzenleyip organize edebilmek kavramlar aracılığıyla olur. Kavramlar, düşünceyi oluşturan temel öğeler durumundadır. Ortaya çıkan her yeni bilginin düzenlenebilmesi için yeni yeni kavramlar yaratılmalıdır. Kavramlar oluşturmak, keşfetmek, üretmek filozofun işidir. Kavram üretme gücünü içinde taşıyan filozof, kavram dostudur. Kavramlar, yaratıcılarının imzasını taşımadıkça bir işe yaramazlar. Nietzsche, "... filozoflar, kendilerine verilen kavramları, yalnızca onları temizleyip cilalamak üzere kabullenmekle yetinmemelidirler, ama onları üretmek, yaratmak, ortaya koymakla işe başlamalı ve insanları bu kavramlara başvurmaya ikna etmelidir." diyerek kendince, felsefenin ödevini belirlemiştir (Deleuze & Guattari, 2013: 15). Dolayısıyla felsefe, salt kavramlar aracılığıyla edinilen bilgi olarak tanımlanabilir. Yine de kavramlar aracılığıyla edinilen bilgi ile kavramlar inşa ederek kazanılan bilgiyi karşı karşıya koymamak gerekir. Zira Nietzsche'nin kavramlara ilişkin ortaya koyduğu yargı uyarınca, eğer kavramlar daha önceden yani onlara özgü bir sezgi içinde yaratılmamışsa; onlarla karışmayan ama onların nüvelerini ve onları yetiştiren kişilikleri saklayan bir zemin, bir düzlem, bir yer inşa edilmemişse, kavramlar aracılığıyla hiçbir şey bilinemez.

Platon'dan beri birçok insanın benimsediği ve uzun yıllar etkisi devam eden bir inanca göre, her kavramın belirli bir anlamı vardır ve kavramlar bu anlamlarını nesnel bir kaynaktan alırlar. Platon'a göre bu kaynak, nesnelere uzay-zaman dışındaki ana-örnekleri, kendi deyimiyle ideallerdir (Platon, 517c). İnsanlar, ideaları daha önceki hayatlarında görmüş, onların bilgisine sahip olmuşlardır, bu dünyadaki hayatlarında onları (ideaları) ne kadar açık-seçik hatırlayabilirlerse, kavramları da o derece doğru ve yerinde kullanmış olurlar. Dolayısıyla öğrenme de insanların daha önceki hayatlarında sahip oldukları ideaların bilgisinin yeniden hatırlanmasıdır (Hegel, 2019: 34). Başka filozoflara göre idealar ya doğuştan (Descartes) veya sonradan edinilen (Locke) zihinsel nesnelere. Kavramlar her şeyden önce bu ideaların sembolleri oldukları için anlamları insanların arzularına bağlı değildir. Ancak bazı insanlar bu anlamları başkalarından daha iyi bilirler, çünkü onların ideaları daha açık ve seçiktir. Filozofu sıradan insandan ayıran temel özellik de onun çok daha güvenilir bir anlam bilgisine ve anlamlar arasındaki mantıksal ilişkilerin sezgisine sahip olması ve söz konusu ilişkiyi daha iyi çözümlenebilmesidir (Batuhan & Grünberg, 1984: 76). Kavramlara, dolayısıyla onların anlamlarına ilişkin sezgi, filozofun varlık karşısında duyduğu bir hayret, neden yokluk yerine varlığın var olduğuna yönelik bir merak dayalı sezgidir. Felsefe, o çok iyi bildiğimizi düşündüğümüz kavramların aslında o kadar da iyi bilmediğiniz şeyler olduğunu gösterir ve merak uyandırır. Belirli bir felsefi düşünce ile "bilgi nedir?", "iyi nedir?", "ölüm nedir?" gibi soruları sorarız. Bu merak türünü bu denli özel kılan bir durum, bu tür felsefi soruların açık uçlu sorular olması; cevaplarının tam ve doyurucu bir şekilde verilememesi, sunulan cevaplara da her zaman birileri tarafından karşı çıkılıyor olmasıdır. Peki, o zaman bu soruların cevabı yoksa bu soruları soran kişiler neyi merak etmektedirler? Cevabı olmayan bir soru ne işe yarar? Merakın değeri, bizi bilgiye götürmesinden mi kaynaklanmaktadır? Bizi bilgiye götürmese bile, merak ederek soru sormaya devam etmekle bir sürü deneyim yaşamaktayız. Merak etmek de bir şekilde bir çaba içerisinde olmak, bir araştırma süreci içerisinde bulunmak değil midir? Bir şeyleri merak ederek bir araştırma süreci içerisinde olmak, yolda olmak, hedefe doğru yürümektir (Jaspers, 1981: 31). Yürüyüşü daha anlamlı kılmak isteyen kişi, buradan şuraya kadar yürüyeceğim diyor ve o zaman yürüyüşe daha çok odaklanıyor. Yürüyüşe odaklanarak attığı her adıma bağlı olarak merakı artıyor. Dolayısıyla merak dayalı bu zihinsel etkinliğini, gün geçtikçe yeni sorularla zenginleştirerek yoluna devam ediyor.

Felsefe Soruları

Felsefe, merakla başlar. Felsefe yapmak, hayat hakkında, doğru ve yanlış, iyi ve kötü, ölüm ve yalnızlık, savaş ve barış hakkında merak etmektir. Yaratıcılık, özgürlük, hakikat, güzellik, zaman ve diğer binlerce şey hakkında yeni ve farklı birtakım düşünceler ortaya koyacak şekilde merak etmektir (Christian, 2003: 1). Temelinde merak bulunan bu etkinlik bir araştırmadır. Araştırma, sorularını durum ve şartlara göre yenileyen bir çalışma biçimidir. Her araştırma gibi felsefe de yeni sorulara açıktır. Yeni sorular, felsefenin yeniden başlaması, yeni baştan yola koyulmasıdır. Bir olay, bir durum, bir varlık, bir eylem ve bir değer hakkında sorulan her yeni soru, sorduğu şeyin keşfedilmemiş, açığa çıkarılmamış bir tarafına ilişkin bir şeyleri soruyor gibidir (Uygur, 1984: 15). Felsefenin soruları daha önce sorulmuş ve çok farklı cevaplar alınmış soruların tekrarı değildir. Nerede sorular hep aynı kalmışsa, orada felsefe araştırma olmaktan çıkmıştır. Felsefenin soruları cevaplardan daha önemlidir, çünkü her cevap yeni bir soruya dönüşür (Jaspers, 1995: 47). Felsefenin sorularının değişmez bir yapısı yoktur, değişik sorularla kendini korur felsefe. Felsefede sorulan soruların birer birer çerçevesini çizen, söz konusu sorular için otorite görevi yapan, araştırma konusunun bizzat kendisidir (Uygur, 1984: 15). Önceden tasarlanmış ve araştırma konusuyla doğrudan ilişkisi olmayan sorular, hiç sorulmamış sorulardır. Bu türden sorular, bir anlamda ezbere sorular olması nedeniyle, o soruları soran insanı araştırılan konu-alanının içerisine sokamayacağı için asıl anlamında felsefe soruları olarak değerlendirilemezler. Önceden tasarlanmış olan sorular, herhangi bir ihtiyacın giderilmesine yönelik cevap aranan sorular olmadığı için yöneldiği alana ilişkin derinliğine sorgulayıcı bir özellikten de çoğu zaman yoksun olan sorulardır.

İnsandaki bir ihtiyacın dışlaşması olarak nitelendirilebilecek olan felsefe sorularının hemen hemen hepsi pratikteki yönelmelerin ötesinde yer alan sorulardır. Bu sorular, ağırlığını kendi içlerinde taşımaları nedeniyle, bir anlamda kendilerine yeterli olan sorulardır. Felsefe sorularında bir hayret ifadesi kendini açığa vurur. İnsanın evren ve kendi varlığı karşısında duyduğu bu hayret, Platon ve Aristoteles'te insanları felsefe yapmaya sevk eden şey olmuştur (Aristoteles, A2 982b; Platon, 155b). Felsefe soruları çoğunlukla normal inançların temelinde yatan varsayımlarla ilgilidir. Söz konusu varsayımların eleştirel bir açıdan değerlendirilmesine yönelik sorulardır. Ancak insanlar inançlarının temelinde yer alan varsayımların sorgulanmasından rahatsız olurlar. Yine de bu varsayımlar, felsefi bir bakış açısıyla incelendiği zaman çok daha sağlam temellere oturmuş olur (Magee, 1978: 16). Felsefe soruları yöneldikleri şeyin neliğini ortaya koymak isteyen sorulardır. Bu nedenle felsefe soruları genellikle 'nedir'li sorulardır. Bilgi nedir, doğru nedir, iyi nedir, güzel nedir, ruh nedir, madde nedir, saçma nedir? vb. Bu sorularla yapılan iş hep aynı iştir: Soru cümlesinde yer alan kavramın ne olduğu sorulmaktadır. Bu sorularda genellikle günlük endişelerin ötesine geçen bir kavram ve bu kavrama bağlı olan 'nedir' sözcüğü bulunmaktadır. Felsefe sorularının kuruluşunu belirleyen 'nedir' sözcüğüdür. Ancak buradaki 'nedir' sözcüğü, dışa ilişkin bir ek olmayıp, soruyu var eden bir temel olduğu için felsefe

sorularını felsefe sorusu yapan ölçüyü verir (Uygur, 1984: 14-26). Felsefe sorularında yer alan 'nedir' sözcüğü, yöneldiği nesne-durumun anlamını sormaktadır. Bu nedenle buradaki sözcük, somut bir nesne için sorulan ve 'Bu ne işe yarar?' anlamına gelen 'nedir' değildir.

Felsefe sorularıyla ilgili olarak doğrudan dikkati çeken bir şey de bu soruların bilim tarafından cevaplandırılmayacakmış gibi görünmesi-ne neden olan bir derinliğe sahip olmalarıdır. Bilimin, evrenin neden var olduğu ve amacının ne olduğuna ilişkin gözlem ve deneye dayalı olarak söyleyebileceği hemen hemen hiçbir şey yoktur. Bilim bir şeyin neden var olduğu gizemini çözemez. Felsefe, bilimin cevaplandırabileceği noktanın ötesinde derinlikleri olan sorularla uğraşır (Law, 2016: 9). Felsefenin uğraştığı sorular hangi kılıfta olursa olsun, 'nedir' soru sözcüğüyle ifade edilebilecek olan sorulara geri götürülebilir türden sorulardır. Felsefedeki nedir, kavramların anlamını sorar. 'Nedir', '...anlamı nedir?' ile aynı şeydir. Çünkü felsefe sorularında asıl kaygı anlamdır. Her felsefe sorusunda amaç, bir kavramın ya da kavramlar topluluğunun açıklanması, söz konusu kavramların anlamlarının ne olduğunun ortaya konulmasıdır. Anlamın ortamı ise dildir, dildeki sözlerdir, ifadelerdir. Anlam, dilin kendisinden ziyade dilin kullanımında ortaya çıkar. Zira dil, anlam için bir imkândır ama anlamın koşulu değildir. Anlamın koşulu, dilin genel bilgisi içinde değil, o dilde konuşan kişinin isteminde saklıdır (Cüendioğlu, 1995: 58). Buraya kadar yaptığımız açıklamalardan hareketle felsefe sorularının doğrudan doğruya dili araştırdığı sonucu çıkarılmamalıdır. Daha açık ifade etmek gerekirse, felsefe sorusu, dünyaya yönelmiş olan dilin anlamında derinleşmeyi başlatır denebilir. Zaten felsefenin kendisi de bu şekilde ortaya konulan derinliğine bir bilgidir.

Dil Nedir?

'Dil nedir?' sorusu da 'nedir'in o tek düzenli damgasını taşıyan sorulardan biridir. Bu soru da felsefenin diğer soruları gibi oldukça dallı budaklı bir sorudur. Augustinus'un 'zaman' için söylediği meşhur söz, dil için de söylenebilir. 'Zaman' yerine 'dil' konulduğunda şöyle söylemiş olur Augustinus: 'Dil nedir peki?' Dil bir iletişim aracıdır ama sadece bir iletişim aracı değildir; insanlar arasında anlaşmayı ve iletişim kurmayı sağlamanın yanı sıra, düşünmenin de temel aracıdır. Dili düşünmeden, düşünmeyi de dilden koparma imkânı yoktur. Düşünmenin ürünü olan düşünce kendini dil ile dil kendini ses veya yazı ile dışlaştırmaktadır. Ses ile çıkan şey zihindeki kavramlara işaret eder. Kavramların temelinde ise çoğunlukla duyusallar bulunmaktadır. Demek ki yazı ağızdan çıkan sese, ağızdan çıkan ses zihindeki kavramlara, zihindeki kavramlar da nesnelere işaret etmektedir (Küyel, 1969: 36). Düşünme ile dil arasında kopmaz bir bağ olduğu göz ardı edilemeyecek derecede açık bir gerçektir. Fakat düşünme ile dil arasında böyle bir bağın varlığı, bu iki alan arasında tam bir örtüşme veya çakışma olduğu anlamına gelmez (Özlem, 1991: 26). Düşünme eyleminin kendisi, dilden bağımsız bir şekilde gerçekleşmez; aksine, düşünme daha başlangıcı itibarıyla dil aracılığıyla, dilde gerçekleşir, dilin kendisiyle kurulur ve hatta dil tarafından belirlenir. Bu nedenle daha düşünme aşamasında iken dille ilişkiye gireriz, öyle ki henüz düşünürken dil tarafından tutuklanır ve ister istemez dilin sınırları içerisinde düşünüp anlamaya başlarız. Demek ki bir toplumun gerçekliği kavrama biçimini, bilincinin derinliklerinde yer edinip kök salmış eğilimleri, arzu ve tutkuları, o toplumun dilinin sınırları dışında aramaya kalkışmak, hiç kuşkusuz boşuna bir çaba olacaktır. Çünkü bir toplumun yaşayış biçimi, inançları, gelenekleri, toplumda önem verilen kavramlar ve tarih boyunca ortaya çıkan çeşitli değişimler, o toplumun birçok niteliği, o toplumun söz varlığında, dilinde belli eder kendini (Aksan, 1975: 430).

Dil ile var olan şeyler arasındaki ilişki, dilin temel yapısıyla, özünü, nasıl bir varlık olduğuyla ilgilidir. Çünkü dil, böyle bir bağlantıyı, önceden kurarak oluşturmaktadır. Dilin varlık yapısı ile bütün var olan şeylerin yapısı arasında sanki karşılıklı bir bağ bulunmaktadır. Zira dili meydana getiren öğeler, varlığın öğelerini yansıtmakta, onları saptamaktadır. Örneğin sıfatlar, varlık dünyasındaki farklı nitelikleri ifade ederler. Sayılar, varlık dünyasındaki niceliği dile getirirler. Bağ kuran kelimeler ve edatlar, olup biten bir olayın zamanını, yerini, yönünü, nedenini gösterirler. Fiiller, hareketleri, insanın yapıp etmelerini, olup biten şeyleri göstermektedirler. Ünlemler, herhangi bir şey ya da durum karşısında insanın gösterdiği şaşkınlığı, hayranlığı vs. anlatırlar. Zarflar, fiillerin tarzlarını; olup biten bir şeyin nedenlerini, niçinlerini dile getirirler. Çünkü dil ile varlık dünyası arasındaki karşılıklı bağ, kavramlarla bir şeyi görmek, bir şeyi düşünmekle sağlanabilir. Kavramlarla birlikte bir şeyi göremeyenler ve kavramlarla bir şey düşünemeyenler, dil ile varlık dünyası arasında bir bağ kuramazlar. İnsan bilgisi ancak kavramlar sayesinde ortak, genel ve insanlar arası bir alan oluşturur. Dilin bu işlevi olmadan ne bilim ve felsefe ne de ilerleme olabilir (Mengüşoğlu, 1988: 217). Hatta kadim toplumların çoğunluğu, dildeki kavramları bilmenin, o kavramların temsil ettikleri varlıkları da bilmek anlamına geldiğini, kavramların nesnelere kendisini, özünü içerdiklerini, kavramları, kavramların aslını bilmedikçe nesnelere de geçeceği de bilemeyeceklerine inanıyorlardı (Cüendioğlu, 1995: 188). Oysa nesnelere bilinmeseydi, tek başına kavramlar geçeceği bilememizi sağlayabilirler miydi? Varlıklar hakkında bilgimiz olmasaydı, kavramların bize anlattığı şeyin varlıklara ilişkin olduğunu nereden bilecektik? Varlığın kendisi olmadan, varlığı temsil eden kavramlar ne işe yarardı? Foucault'nun dilin temsil gücüne ilişkin söyledikleri, bu ilişkinin yapısı hakkında önemli imalar içermektedir: "...*Bunlar bunun tamamen tersine, birbirleri için mutlaka gereklidirler, çünkü birincisi işaretin işaret edilenin yerine ikame edilmesini fark etmekte ve ikincisi de bu işaretin sürekli işaret etme gücünü meşrulaştırmaktadır.*" (Foucault, 1994: 153-154).

Dili düşünen bir varlık olan insandan koparma imkânı yoktur. Çünkü nerede insan varsa orada dil vardır. Dil insanla birlikte, bir anlamda insana yapışmıştır dil. Heidegger, 'dil insanın evidir' derken dil ile insan arasındaki yakın ilişkiyi ifade etmektedir (Kaplan, 1992: 133). İnsan bir şeyi anlatmak için öncelikle dili kullanır. Ancak insan için asıl önemli olan dilin kendisi değil, dil ile dile getirilen şeydir. Yeryüzünde en yaygın insani olgunun dil olduğu söylenebilir. İnsanların insan olmalarından dolayı sahip oldukları özelliklerini, kazanımlarını göz önüne aldığımız zaman, dil kadar kesintisiz olarak yeryüzünü kaplayan bir insan başarısı daha yoktur. İnsan dilsiz olabilir mi? İnsanı diğer canlılardan ayıran özelliği "düşünen-konuşan" olmasındadır. Bu özelliği ile o, yeryüzünde kavramlara ve tümel anlamda özlere erişen ve bunları birtakım işaretlere bağlayarak ifade edebilen tek varlıktır. Sözün en geniş anlamıyla insan olmak, konuşma ile dil ile gerçekleşen bir başarıdır. Her yönüyle insana benzese de konuşamayan bir canlı insan değildir. Dil yetisi, insanın hem düşünebilmesini hem de konuşabilmesini mümkün kılmaktadır. İnsanoğlu, sözcükler olmadan düşünemediği gibi konuşamaz da. Nitekim İslam düşünürleri de insanı 'hayvan-ı natık' olarak tanımlamakla onun hem düşünebilen hem de konuşabilen yönüne aynı anda işaret etmiş olmaktadır (Bolay, 1989: 12-13). Konfüçyüs'e sormuşlar: 'Bir ulusun tüm yönetimi sana bırakılıysaydı ilkin ne yapardın?' Konfüçyüs'ün dediği herkesin malumudur: ilkin dili düzeltirim demiş. Kanıtı da şöyle: "*Dil düzgün olmayınca, söylenen söylenmek istenen değildir; söylenen söylenmek istenen olmayınca, yapılması gereken yapılmadan kalınca, törelerle sanatlar geriler; törelerle sanatlar gerileyince de adalet yoldan çıkar; adalet yoldan çıkınca*

da halk çaresizlik içinde kalır. İşte bundan söylenmesi gereken başıboş bırakılamaz. Bu her şeyden önemlidir". Bu açıklamalar başka bir şekilde şöyle ifade edilmektedir: Bir yöneticinin ilk olarak ne yapması gerekir şeklindeki soruya Konfüçyüs şu cevabı vermiştir: "Bir kimsenin ihtiyaç duyduğu ilk şey, isimlerin islah edilmesidir." (Yu-Lan, 2009: 55).

Bütün tarihsel varlık alanını oluşturan başarılar, insanın yapıp etmelerine dayalı olarak ortaya çıkan başarılar olduğu hâlde, dil adını alan varlık alanı, insanla birlikte meydana gelen, insanla birlikte var olan bir varlık alanıdır. Ancak dil de tarihsel bir varlıktır. Çünkü tarihsel olan her varlık alanı gibi dilin de bir oluşu vardır ve dil insan başarılarının bir taşıyıcısıdır. Tarihsel varlık, temelini dilde bulur. İnsanın yapıp etmelerinin bir bütünü olan tarihsel varlık alanı, dilde şekil kazanır, dilde anlatımını bulur, onunla gelişir. İnsan tarihi diye bir alan, dil olmaksızın var olamaz. Geçmiş ve şimdiki zamanda yaşayan insan kuşakları arasındaki birleştirici bağ, dil aracılığıyla sürekliliğini devam ettirir. İnsan başarılarının toplamı olarak kabul edilecek olan kültür, dilin ürünüdür. Dilin bulunmadığı bir yerde, hiçbir insan başarısının varlığından ve sürekliliğinden söz edilemez. Çünkü insan başarılarının kuşaktan kuşağa aktarılması dil sayesinde olmaktadır (Mengüşoğlu, 1988: 218). Çevremizde bulunan bildik-tanıdık nesnelere, en yabancı ve uzak görünen olaylara dek, bilgi diye belirlediğimiz her şeyi, bu belirleyişimiz sonradan yanlış çıksa bile, hep dille başarırız. Sadece bilen değil aynı zamanda eylemde bulunan bir varlık olarak hem tek tek insanları hem de insan kuşaklarını zamanda ve mekânda yönlendirerek eylem alanı sağlayan dildir. Köklü bir insan başarısı olarak kabul edilen insan eylemleri de dile bağlıdır. Eylemleri tasarlayıp başlatmak, onları birbirine bağlamak, belli amaçlara göre düzenlemek, sonuçlarını verimli kılıp yararlı hâle getirmek, bütün bunlar hep dili, değişik ölçülerde konuşmayı gerektirir (Uygur, 2016: 269-270).

Bir İletişim Sistemi Olarak Dil

İnsanın dünyayla kurduğu her türlü ilişkinin ürünü olan düşüncelerini, hayatın her alanına yönelik başarılarını kuşaktan kuşağa aktaran ve hatta onları ölümsüzleştiren dildir, dile dayalı olarak ortaya çıkan eserlerdir. İnsanın dille kurduğu ilişki, sadece kendi dışındaki varlıklarla, dünyayla, evrenle sınırlı bir ilişki değildir. Bu ilişki, aynı zamanda insanın iç dünyasına yönelik bir ilişkidir. İnsanın dil aracılığıyla içiyle ve dışıyla; iç dünyası ve dış dünyasıyla kurmuş olduğu ilişki, tek yönlü bir ilişki olmayıp; karşılıklı olarak biri diğerini gerekli kılan bir ilişki biçimidir.

Dil bir işaretler, bir sesler sistemi değildir. Dil, insanla insan, insanla var olan şeyler arasında birleştirici bir bağ kuran varlık alanı, bir anlam düzenidir. İnsanlar birbirleriyle konuşurken onlardan gelen sadece ses değil, duygu, düşünce, sevgi, nefret, kin ve hiddettir. Dil bir iletişim aracıdır ama böyle bir araç olmaksızın insan bir şey yapamaz. Dilin bir iletişim aracı olması onun değerini azaltmaz. Tam tersine, dilin asıl önemi iletişim aracı oluşundadır (Kaplan, 1992: 135). Dil olmazsa tarih, kültür, edebiyat ve medeniyetin varlığından söz etme imkânı yoktur. İnsan dili aracılığıyla tarihini, kültürünü, edebiyatını ve en genel anlamda medeniyetini inşa eder ve onlara ilişkin bilgileri dil aracılığıyla nesilden nesile aktarır. Dilin hem toplumsal hem de tarihsel bir boyutu vardır. Dilin toplumsallığından ve tarihselliğinden söz edebilmek, öncelikle onun varlığını bir coğrafyaya ve o coğrafyada yaşayan bir topluma ve o toplumun kendine özgü tarihsel ve kültürel deneyimine borçlu oluşuyla mümkün olabilmektedir. Bu durum, dilin sadece toplum tarafından inşa edildiğini değil, aynı zamanda toplumsal bilincin de dil tarafından kurulduğunu gösterir. Çünkü bir toplumun sahip olduğu dil, o toplumun sadece kendisi aracılığıyla konuştuğu dil değil, aynı zamanda kendisi aracılığıyla düşündüğü dildir (Cündioğlu, 1997: 16). Kendisi aracılığıyla konuşulan ve düşünülen bir aygıt olan dil, insanların ayrıcalık belgesidir. Dil yeteneği, insanın diğer canlılardan ayrı olan yaratılışına, düşünme yeteneğine, yapıcılığına sıkı sıkıya bağlı bir konudur. Dil terimiyle herhangi bir toplumda yaşayan insanlar arasında anlaşma sağlayan bir sistem anlaşılır. Bu sistem, anlamlı olan belli ses birleşimlerinden, sözcüklerden oluşur. Sözcük adı verilen işaret, bir kavram, bir de ses yönü olan hem düşünsel hem de dilsel bir uzanıma sahip olan düşünce-ses bileşimidir; dildeki başka öğelerle ilişkili bir anlama ve anlatma birimidir. Sözcük denilen işaretleri hiçbir zaman anlamdan bütünüyle soyutlayarak ele alamayız. Hatta Wittgenstein, sözcüğün anlamının dil içindeki kullanımına bağlı olarak ortaya çıktığını ve bulunduğu bağlamdan kopartılamayacağını ifade etmektedir (Wittgenstein, 1953: 13). Ancak hiçbir dil, sadece sözcüklere dayalı olarak konuşulamaz; sözcükler, dilin dil bilgisi kurallarına uygun olarak, belli bağlamlarda yansıttıkları kavramları öne çıkararak, söz dizimsel ilişkilerle oluşturulan cümleler aracılığıyla iletişimi sağlarlar (Aksan, 2006: 28).

Düşünce ve ses bileşiminden meydana gelen sözcükler, dilin anlamlı olan en temel öğeleri durumundadır. Bu öğeler, o dili kullanan insanların dünyayla kurdukları ilişki ve zihinsel olarak oluşturdukları kavramsal yapıyla doğrudan bağlantılıdır. Çocuk, dilini edinirken aynı zamanda örneğin süt sözcüğüyle birlikte, onun içilen beyaz bir sıvı olduğunu, ekme denilen şeyin bir yiyecek, kuş denilen şeyin ise uçan bir hayvan olduğunu öğrenir. Böylece, zamanla çocuğun zihninde çeşitli ses bileşimlerine, sözcüklere bağlı biçimde deneyimlerin de ürünü olarak kavramlar oluşur. Bu kavramların bazıları, somut birtakım nesnelere karşılık geldikleri için somut kavramlar olarak adlandırılırken, bazıları da doğrudan doğruya dile dayanan soyut kavramlardır (Aksan, 2006: 40). İnsanın nesnel dünyayla olan ilişkileri ve kendi zihinsel işlemleri sonucu, somut ve soyut kavramlardan oluşan bir kavramsal yapı ortaya çıkar. Söz konusu kavramsal yapı, insanların sahip oldukları niteliklerin birbirlerinden farklı olmasına göre şekillenmektedir. Benzer bir şekilde toplumların dünyayı algılayış ve değerlendirişleri de birbirinden farklı olduğu için kavramlar da dilden dile ve o düzeyde olmamak üzere kişiden kişiye değişiklik gösterir.

Başlangıçta dünya ile ilk ve en etkili tanışmayı dili aracılığıyla sağlayan insan, kültür ve kültürlerin en üst aşaması olan medeniyete, onun da ötesinde ve daha yüksek seviyede eleştireci düşünme tavrı ile dünyaya bakmaya yine bu niteliği sayesinde ulaşmıştır. Dolayısıyla konuşma, insanlık tarihinin gelişimi içerisinde insanın kazandığı bütün ayırt edici özelliklerin öz anlatımı ve en kısa ifadesi olmaktadır. Aynı zamanda toplumsallık, üretim gibi özellikler de konuşma özelliği ile bütünlüştür. Zira insan, fiziksel olarak bir arada olmanın ötesinde, duygu ve deneyimlerini, bilgi ve becerilerini paylaşmak, başkaları tarafından anlaşılabilir ve bunu hissetmek de ister. İnsan ürünü olan her şey denilebilir ki, toplum içinde düşünce ve duyguların sözcüklerle ifade edilmesi ve başkalarına aktarılmasından doğmuştur. İşte bu noktada yine bir özsel tanım olarak 'insan kavramsal iletişim bir canlı varlıktır' tanımı, konuşmanın temel koşullarından itibaren kültürün dilsiz olamayacağı tespitine kadar uzanan bir dizi olgunun hem nedenselliğini hem de birlikteliğini içermesi bakımından geçerli bir tanım olacaktır (Bingöl, 1999: 105-106). İnsanın 'kavramsal iletişim bir canlı varlık' şeklindeki tanımından hareketle iletişimin insana özgü bir hayatın oluşumunda ne derece önemli olduğu ortaya çıkmaktadır.

Duygu ve düşüncelerin anlamlar düzeyinde paylaşımı olarak iletişim, insanın kültür tarihi kadar eskidir. O, insan hayatının, toplumsal ve kültürel düzenin vazgeçilmez bir koşuludur. İletişim, ortak bir anlayış yaratmak amacıyla bilgi aktarma eylemidir. İletişim, bir organizmanın ürettiği, başka organizmalar için anlamlı olan ve böylelikle onların davranışlarını etkileyen sinyallerden oluşur. İşaret ve sembol olmak üzere iki tür sinyal vardır. İşaret, olaylar arasındaki doğal ilişkilerle anlam kazanır. Gök gürültüsü genellikle yağmur yağacağı ve herhangi bir yerden duman çıkması çoğunlukla orada ateş olduğunun işareti olarak yorumlanır. Bu olaylarda her işaretin belirli bir anlamı vardır çünkü daha önceden bu uyarıcıların birbirleri ile ilişkili olduğu öğrenilmiştir. İkinci tür sinyal, insanlar tarafından üretilmiştir ve bunlara sembol adı verilmektedir. İnsanlar her sembole bir anlam yüklemişler ve onu kendi aralarında iletişim kurmak için kullanmışlardır (Morgan, 2009: 150). İnsanlardaki sembolleştirme yetisi en yetkin bir şekilde, en üstün sembolik anlatım olan dilde gerçekleşmektedir. Yazılı, sözlü, görsel vb. tüm diğer iletişim sistemleri dilden türemiştir ve dili gerektirirler (Benveniste, 1995: 33). İşaretler aracılığıyla bile olsa insanlar birbirlerine çeşitli iletiler gönderirler. İnsanların her gün yaptıkları bir şey olması nedeniyle insan, hayatın her anında bir iletiler ağı içinde yaşamaktadır. İnsan etkinliklerinin ve ilişkilerinin tümü iletişimle ilgilidir. Bu çok yönlülük iletişimin tanımını güçleştirdiği gibi farklı tanımları da mümkün kılmaktadır. Dil bilimci Theodor Lewandowski, dil bilimin temel kavramlarından olan iletişimi şu şekilde tanımlamaktadır: “İnsanlar arası anlaşma, düşünce temelindeki dilsel eylem, göstergelerin her şeyden önce dil aracılığıyla uluslararası düzlemde aktarımı. Belli bir amaca ve hedefe yönelik olarak gerçekleştirilen, tarafların bilincini etkileyen, bu arada eylemde bulunanın bilincinde de değişimlere yol açan eylem...” (Lewandowski, 1985: 531). Bu tanımlarda konuşma açısından önem taşıyan nokta, dil aracılığıyla oluşan düşünme eylemine yapılan göndermelerdir. Vurgulanması gereken bir diğer nokta da tanımlarda “bilincin etkilenmesine” değinilmiş olmasıdır. Dil ögesindeki olası aksaklıkların yanlış etkilemeye yol açacağı, bu durumda kendiliğinden ortaya çıkmaktadır. Dil ögesindeki aksaklıklar ve bilinçte meydana gelen yanlış etkilenmeler, iletişim olayını olumsuz etkileyecek; ileten ve iletilen arasında yeterli bir bağlantının kurulmasına engel olacaktır. Hatta iletişim olgusunda yer alan sembol ve işaretleri çok sınırlı bir alana hapsedecektir. Oysa iletişim, kimi zaman yüz yüze konuşma, yazılı bir metni okuma, televizyon, radyo; kimi zaman da bir edebî eleştiri, hatta bir saç biçimi, bir yüz hareketi, giyim kuşam vb. geniş bir alanda olup bitmektedir. Hatta günlük hayatta karşılaştığımız trafik işaretleri de anlam iletişimine araçlık eden iletişim simgeleri içerisinde değerlendirilmektedir (Reichenbach, 1981: 153).

İletişimin anlamı ve tanımına yönelik yapmış olduğumuz bu betimlemeleri şu şekilde özetlemek mümkündür: İletişim, bir bilginin, bir niyetin ilkel veya gelişmiş bir işaret sisteminden yararlanılarak bir insandan başka bir insana ya da bir merkezden bir başka merkeze ulaştırılmasıdır. İleten, iletilen ve iletiden oluşan bu süreç, en gelişmiş iletişim sistemi olarak kabul edilen dil üzerine kurulu bir anlam iletişimidir (Aksan, 1995: 44). Ancak, anlam iletişiminin büyük bir bölümü, kesinlikle düşünsel veya zihindeki tasavvurlarla ilgili olmayıp, bizi başkalarıyla ilişki içine sokan türden kişiler arası veya toplumsal niteliklidir ve toplumsal ilişkilerle derinden bağlantılıdır. İnsanlar, zaman zaman kaba veya kibar olabilirler ve bunlardan hangisi olacakları da konuştukları kişiyle olan toplumsal ilişkilerine bağlıdır. Demek ki dilin belli kısımları, tamamen toplumsal niteliklidir, anlam iletişimi de toplumsal ilişkiler bağlamında ortaya çıkmaktadır. İnsanlar arasında yaşanan anlam ilişkileri sürecini göz önüne aldığımız zaman karşımıza şu durumların çıktığı bir gerçektir: İnsanlar arasında yaşanan gündelik ilişkilere bağlı, derinliğine bir anlam iletişimini gerektirmeyen durumlarda kişilerin birbirlerine sordukları sorular ve aldıkları cevaplar, çoğu zaman kişilerin aileleri hakkında olmaktadır. O andaki iletişim zeminine dayalı olarak konuşucunun, muhatabının eşi veya çocuklarına yönelik sorduğu sorularla muhataptan gerçek bir bilgi istenmemektedir. Burada konuşucu, karşısındaki kişinin çocuğunun veya eşinin sağlık durumuyla ilgili bilgi edinmek istememekte, sadece ve sadece toplumsal veya insani bir iletişim kurmaktadır. Hatta çeşitli toplantılarda gerçekleşen konuşmaların büyük bir bölümü de aslında bu türden konuşmalardır. Bu konuşmaları yapan insanların birbirlerine bilgi aktarmak gibi bir amaçları yoktur, bu konuşmalar, toplumsal etkinliğin bir parçası olarak gerçekleşmektedir (Palmer, 2020: 64). Burada asıl olan bir iletişim sürecinin yaşanıyor olmasıdır. İletişim süreci (process of communication) ise, bir düşüncenin, bir dileğin ve duygunun bir kişiden bir başkasına aktarımıdır. Dikkat edildiği zaman görülecektir ki bu tanımda dil ögesine yer verilmemiştir. Bunun nedeni, bu ögenin önemsenmemesi değil fakat iletişim süreci kavramının daha geniş bir bağlamda ele alınmış olmasıdır. Bu tanım doğrultusunda iletişim süreci, görsel dili de kapsamaktadır. İletişim eğitimi bağlamında görsel dilden söz edilmesi şöyle bir soruyu çağırabilir: İnsanlarla iletişimde aracı görsel dil olan bir kişinin ana diline ilişkin eksikliklerinin olması, uğraşı açısından bir engel sayılabilir mi? İşe görselliğin karışması nedeniyle, ilk anda ‘hayır’a daha yakın olan cevap, aslında ‘evet’tir. Çünkü kafada canlandırılan görsel imgenin de yine zihinde ve yine sözcükler aracılığıyla gerçekleştirilecek adlandırma eylemi olmaksızın görülebilmesi söz konusu değildir (Cemal, 1995: 34). Görsel dile dayalı olarak iletişim kuran bir insan, bilgilerini görsel imgelere dönüştürür; söz konusu dönüştürme işlemi sırasında imgelerin birbirini doğurması nedeniyle yeni öğrendiklerini de yine zihinde adlandırma aracılığıyla öğrenmiş olur. Leonardo da Vinci’nin: Evrende ‘öz ya da eylem niteliğiyle ne varsa veya imgelem düzleminde bulunanların tümü, ressamın önce düşüncelerinden, sonra da ellerinden yansır’ (Goldwater & Treves, 1990: 49) şeklindeki söylemi de bu düşünceye yabancı değildir. İngiliz portre ressamı Jonathan Richardson’un (1665-1745) şu sözü ise görsel dil bağlamında üzerinde durduğumuz noktayı neredeyse eksiksiz olarak özetlemektedir: “Kimsenin nasıl olmaları gerektiğini bilmediği takdirde nesnelere nasıl iseler öyle göremediğimiz kesindir.” (Gombrich, 1992a: 27). İnsanlar arası iletişimde aracı görsel dil değil de sözcükler ve cümlelerden oluşan konuşma dilinin bizzat kendisinin olması hâlinde, dilde bulunan aksaklıkların giderilmesi ve sözcüklerin ifade ettiği anlamlarda yapılacak olan düzenlemeler, insanların birleştiği bir dil sisteminin inşa edilmesini ve bu dile dayalı olarak etkili bir iletişimi mümkün kılar mı? Bu soru, kendisine kolayca cevap verilebilecek bir görünüm arz etmemektedir.

Ancak etkili bir iletişim için yetkin bir dil; olanı, olguyu, hatta duyguyu en iyi şekilde yansıtan dildir. Gerçeği olduğu gibi veren dil en güçlü dildir. Böyle bir dilin, söz dizimi kurallarının tek biçimli, kelimelerin tek anlamlı ve belirli olması gerekir. Oysa doğal veya ana dilde cümle yapısının tek biçimli ve kelimelerin tek anlamlı ve belirlenmiş olduğunu söylemek zordur. Bundan dolayı iletişimde ortaya çıkan aksaklıkların giderilmesi ve tartışmaların önlenmesi veya en aza indirilmesi için, anahtar sözcüğün anlam ve sınırlarının belirlenmesi gerekir. Bu da ilk etapta dilin duygusal yükünün etkisini azaltmak ve aklı ön plana çıkarmakla mümkündür. İletişim sürecinin yaşandığı anda bu nokta, ileten kişi açısından önemli olduğu kadar iletili alan açısından da önemlidir. Düşünce ve eylemlerini temellendirilmiş bir şekilde ortaya koymak isteyen her insan, aklını öne çıkarmak zorundadır. Ön yargılar, tutkular, duygular ve arzular günlük yaşantımızda doğru

düşünmenin yanında doğru karar vermeyi de güçleştirmektedir. Çünkü duygu ve düşüncelerin anlamlar düzeyinde paylaşımı olarak dilsel iletişim, zihinler arasında bir anlam alış-verişidir. Dolayısıyla insanların dünyası çoğu kez her şeyden çok bir anlam dünyası olarak tanımlanmaktadır. Öyle ki insan, etrafında olup biten her şeye, bir söze, bir çizgiye, bir işarete, bir yüz ifadesine, bir oturuş biçimine, bir ayakta duruş tarzına vb. bir anlam yükler. Bu onun doğasında olan özelliğidir (Bingöl, 1999: 109). Anlam verme veya anlamlandırma zihinsel bir etkinliktir. Bu şekildeki bir zihinsel etkinlik, ancak ve ancak insanın ana dili sayesinde mümkün olabilir. Çünkü etkili bir iletişim, doğru ve yetkin bir anlamlandırma sürecine dayalı olarak ortaya çıkabilir. İnsanın varlıklarla kurmuş olduğu iletişimde en doğru ve yetkin anlamlandırma işlemi de ancak ana dilinde gerçekleşebilir.

İletişim ve Ana Dili

İnsanların ve bazı hayvan türlerinin bir arada yaşayabilmelerini mümkün kılan en önemli koşullardan birisi iletişimdir. Bir isteğini, bir düşüncesini, acısını-sevincini bir başkasına aktarmak isteyen insandan, yiyeceğin bulunduğu yeri birbirlerine haber veren karıncalara, belli seslerle tehlikeyi haber veren kimi kuşlara, yunuslara kadar pek çok canlının bir iletişim sistemi vardır. İnsanın dışındaki diğer canlılar arasındaki iletişim ne ölçüde gelişmiş bir sistem olursa olsun, hayvanlar arasındaki bu iletişimin, konuşma yeteneğine dayanan ve dil denilen, insanlara özgü kurumun yanında çok sıradan kaldığı bir gerçektir (Aksan, 1995: 43). Çünkü insanlar arası iletişimin en temel aracı olan dil, basit bir şekilde açıklanabilen etki-tepki olayı değil, oldukça karmaşık bir sürecin sonucu olarak ortaya çıkan, kuşaktan kuşağa aktarılabilen, toplumların çeşitli özelliklerini görünür kılan, toplumun kültür varlığı sayılan köklü bir düzene sahiptir. Dilin sahip olduğu birçok özelliğin yanı sıra, en önemli işlevlerinden birisi de insanlar arası iletişimi sağlamasıdır. Temel aracı dil olan bu karmaşık olgu yani iletişim ve konusu, her çağda olduğundan daha çok günümüzde insanların dikkatini çekmektedir.

Toplumsal, siyasal ve ekonomik gelişmelerin yanında teknolojik yeniliklerdeki hızlı değişimler iletişimin konusunu, sosyal ve beşerî bilimlerin ilgi odağı hâline getirmiş, onu akademik bir disiplin ve bir araştırma konusu olarak karşımıza çıkarmıştır. İnsanlar, toplumlar ve kuşaklar arasında neden ve nasıl bir ilişki olduğu, nasıl bir iletişimin kurulduğu ve bunların sonuçlarının ne olduğu ile ilgili bir bilim alanı olarak iletişim, disiplinler arası bir yaklaşımı zorunlu kılmaktadır. Kaldı ki iletişime ilişkin felsefi bir soruşturmanın da disiplinler arası okumalara dayalı olması gerekir (Kelly, 1981: 225). Felsefe, tarih, dil bilim, gösterge bilim, anlam bilim, psikoloji, sosyoloji, antropoloji vb. iletişim sorununa bakışta büyük önem taşımaktadır. İnsanlar arası iletişimin oluşumu ve etkili bir şekilde devam etmesinde dilin, özellikle ana dilinin işlevi, bütün bu disiplinlerin konu alanları içerisinde bulunur ve bu bilim dalları açısından oldukça önemlidir. Yani insanın deneyimlerini ana diliyle etkili bir şekilde aktarması, bizi kuşatan evreni, onun içinde var olanları ana diliyle anlama ve anlatması bakımından önemlidir. Bu bağlamda, insan için anlam yükleyebildiği her şey bir iletişimdir ya da bu amaçla kullanılabilir. Ancak bunlar arasında dilin farklı bir yeri vardır. Gerçekten de iletişim denince akla ilk gelen kişiler arası iletişim ve bu amaçla en yaygın kullanılan bir araç olarak dildir. Bilgi aktarımında dilin iletici faktör olarak önemi, göz ardı edilemeyecek kadar büyüktür. O, bir taraftan bildiklerimizi ötekilere aktarmada öte yandan bilmek istediklerimizi öğrenmede hizmet sunar. Dilin yardımıyla inanç, düşünce, tasarı, dilek ve isteklerimizi başkalarına bildirdiğimiz gibi, duygu ve tutumlarımızı onunla açığa vurur, isteklerimizin yerine getirilmesini onunla sağlarız. Hatta bazı hallerimizi yine dil yardımıyla gizlemeye çalışırız. Bütün bu görevleri üstlenen dil, son derece ince ve karmaşık bir yapıya sahiptir. Bununla beraber dil, her şeyden önce kavramları belirten bir göstergeler sistemidir. Terminoloji, yapı, deyimler ve kültür öğelerini bir araya getiren toplumsal bir olgudur ki, kişisel olan konuşma onunla var olur. Zira herkes bir dili, kendi ana dilini konuşur (Bingöl, 1999: 107).

Aslında dil bir soyutlamadır. Her insanın, herkesin dilinden söz edilmektedir ama bu aynı dil değildir. Bir toplumun dili başka bir toplumun dilinden farklıdır. Değişik toplumlarda yaşayan insanların dilleri başka başkadır. Her bir insanın öncelikle konuştuğu dil kendi dili, ana dilidir. Her insan için ana dilinin ayrı bir önemi ve yeri vardır. Ana dili en başta anadan, sonra yakın aile çevresinden, sonra da ilişkide bulunulan çevrelerden öğrenilen, insanın bilinçaltına inen ve bireyin toplumla en güçlü bağlarını oluşturan dildir (Aksan, 1975: 427). Ana dili, kişinin dünyayla ilk iletişim kurma sürecinde edinip öğrenmeye başladığı ve dolayısıyla kişiliğinin, kimliğinin, duygusal ve zihinsel gelişiminin ayrılmaz bir parçası niteliğini taşıyan dildir. Ana dili dünyaya geliştikten itibaren bireyin her tür ruhsal ediniminin, duygularının, bilgilerinin, kültürünün biçimlendiği ve taşındığı ortamdır. Ana dili, çocuğun kendi anasından, ailesinden, çevresinden, içinde bulunduğu kültürel/dilsel topluluktan belirli, bilinçli bir öğrenim evresi olmaksızın edindiği, öğrendiği dildir. Ana dili, insan kadar doğal olan, insanın hayatında vazgeçilmez yeri bulunan dildir. Ana dili, kişinin önce anasından ve ailesinden, daha sonra da toplumsal çevresinden öğrendiği, şuur altına yerleşen ve onun toplumla kendi arasındaki bağlarını oluşturan dildir (Topaloğlu, 1989: 24).

Farklı kültür ve coğrafyalarda konuşulan dillerdeki çeşitlilik ana dilindeki ortak yanı örtemez; ana dili kesintiye uğramadan yeryüzünü kaplayan bir insan başarısıdır. Hiçbir insan topluluğu için, "acaba bu topluluğun bir ana dili var mı?" diye sorulamaz. Çünkü her topluluk ana dilinde konuşur. Konuşulan bu dil, karmaşık, düzensiz, yoksul bir dil olabilir ama yine de bir insan topluluğunun ana dilidir. Dünyanın hiçbir yerinde ana dili olmayan bir insana, ana dili olmayan bir topluma rastlanamaz. Dolayısıyla dil dendiği zaman öncelikle ana dili, tek tek ana dillerini anlamak gerekir. Çiçeklerin dili, renklerin dili, bilim dili, din dili vb. hiçbiri ana dili olarak kabul edilemez ve ana dilinin yerini alamaz. Bilim adamı belli bir işi yapmak için, ihtisas alanıyla uğraşırken, o alanın kendine özgü diline müracaat eder. Bu dil yalnızca o alanda çalışan insanların ortak dilidir, ana dili değildir. Çünkü ana dili, özel-yapma bir dil değildir. Hiç kimse ana dilini sınırlı bir görevi yerine getirmek için kullanmaz; hiç kimse ana dilini kendisi icat etmiş değildir. Ana dili insanın temel dili olması dolayısıyla özel dillerden önce gelir ve onların hepsini kuşatır. Ana dili insanın günlük dilidir. İnsanın özel dillerle işi bittiği zaman ana dilinin alışkanlığında dinlenir. Her insan benim dediği bir dili konuşur. Bu, içinde doğduğu, geliştiği, şekillendiği, acısıyla tatlısıyla, sevinciyle kederiyle yoğrulduğu topluma özgü dildir. İşte ana dili budur.

Ana dili, her bakımdan beslediğimiz, sonra da bir şeyler katmayı denediğimiz, içinde yaşadığımız çevrenin, kendi çevremizin dilidir. Kimi hakikatlerin doğuştan olduğunu iddia eden akılcı filozofların söylediklerinin aksine ana dili doğarken getirilmez, sonradan edinilir. Örneğin, ana dili Türkçe olan bir insan, ana diliyle yoğrulup, ana diliyle yönelir yeryüzüne. Ana diliyle gülüp ana diliyle ağlar. Ana diliyle söyler şarkılarını. Ağrıtlarını ana dilinde yakar insan. İnsanın kendi adı hangi ölçüde doğuştansa, ana dili de o denli doğaldır, doğustandır. Ana dili öylesine bir hakikat ki hem sonradan edinilme hem de her şeyin öncesi, başı başlangıcı durumundadır. Rasgele olmasına rasgele ama insanın ana dilinden daha zorunlu neyi var ki? Bir insanın ana dili onun alın yazısıdır dense yeridir. Bir çocuğun anasıyla arasında ilk olarak oluşan bağ beden diliyle, gönül diliyle,

hepsinden önemlisi sözlü olarak oluşan dildir. Bu dilin niteliği, etkili bir iletişimin niteliğiyle doğru orantılıdır. Çocuk için ana, bir sevgi masalıdır, ana dili ise masalların en güzeli en tatlısıdır (Çavuşoğlu, 2006: 40).

Ana dili kavramının ortaya çıkışında 'ana' kavramından yararlanılmış olması boşuna değildir. Çünkü eğer özenle incelenecek olursa çocuğun bütün incelikleriyle anasının dilini aldığı görülür. Çocuk, dildeki ses sistemi ve anlatım şekli özelliklerini, olağan durumlarda anasının dilinden kalıp olarak alır. Ancak çocuğun yakınında bulunan başka insanlar da onu dil bakımından etkiler. Çocuğun çevresi genişleyip başka insanlarla olan ilişkileri arttıkça başkalarının etkisi de fazlalaşır. Çok küçük yaştan başlayarak ailesinden uzakta yetişen insanların ana dilleri, yetiştikleri çevrenin dilidir (Aksan, 1975: 425). Büyümekte olan çocuğun dili üzerinde çevrenin etkisi göz ardı edilemeyecek oranda büyüktür. Ancak çocuk her şeyden önce anasının ses sistemini alır. Ananın konuştuğu dilin ya da lehçenin, ağzın seslerini, vurgu, ton gibi özelliklerini kazanır. Eğer ananın ağzında, yurdun bölgesel ses özellikleri egemen ise çocukta da aynı özellikler görülür.

Ana dili, çocuk için ana yüreğindeki duyguların çocuğa bir anlamda sirayet etmesidir. Çocuk her şeyden önce ana dili tarafından sarıp sarmalanır. Ana dili alır kucağına çocuğu ve çocuk ana diliyle atar adımlarını dünyanın merkezine. Çocuğun karakterine en çok etki eden ana dilidir. K.D. Uşinski "eğer çocuğun eğitim aldığı dil, onun atadan gelme millî karakterine yabancıysa, bu dil çocuğun manevi gelişmesine ana dili kadar güçlü etki yapamaz." demektedir (Vahapzade, 1999: 77). Çocuğun çevresiyle kurduğu ilişki, ana dilinde yer alan anlamlara dayalı bir ilişkidir. Söz konusu ilişkinin niteliği, ana dilde yer alan kavramların yüklendiği anlam ve duyguların yoğunluğuna bağlıdır. İnsanın dünyaya yönelimini ve dünyanın kendisi açısından sınırlarını belirleyen başarısı ana dilidir. Ancak, insanın ana dili de dâhil, dünyaya ilişkin hiçbir dilin dünyayı ve olarak bildirme ve anlatma imkânı yoktur. Zaten hiç kimse dünya hakkında her şeyi bildiğini ileri sürmemektedir, çünkü hiç kimsenin dünyayı bütünüyle bilmesi mümkün değildir (Gombrich, 1992b: 17). Bahtiyar Vahapzade anasından dinlediklerinin, içinde bulunduğu aşamaya ulaşmasında büyük etkisi olduğunu ifade eder ve bir şiirinde şöyle der:

"Savadsızdır /Adını da yaza bilmir/ Menim anam... / Ancak mene/Say öğredip / Ay öğredip / İl öğredip / En vacibi dil öğredip / Menim anam. / Bu dil ile tanımışam / Hem sevinci / Hem de gemi Bu dil ile yaratmışam / Her şiirimi / Her nağmemi / Yoh men hecem / Men yalanam / Kitap kitap sözlerimin / Müellifi Menim anam." (Vahapzade, 2004: 52-53).

Sonuç

Dünyayı bilmeden, tanımadan insanın varlığını devam ettirmesi mümkün değildir. Dünyayı bilmek isteyen insan, dile özellikle ana diline müracaat etmektedir. İnsanın sadece bilen değil, aynı zamanda eylemde bulunan bir varlık olması münasebetiyle, ana dili insana eylem imkânı sağlar. Eylem, insanın, genişliğiyle zamanda, mekânda yönelmesini sağlayıp onu harekete geçirir. Eylemleri tasarlayıp başlatmak, onları birbirine bağlamak, belli amaçlara göre düzenlemek, sonuçlarını verimini hâle getirmek, bütün bunlar hep ana dilini daha etkin ve doğru kullanmayı gerekli kılar. Çünkü insanın konuşmasının en içten en samimi ortamı ana dilidir. İçine doğduğu dilin ortamından ayrılıp başka diyarlara gittiği zaman yanında ne götürür insan? Ana dilini. Çünkü her insan bir anlamda ana dilidir. Gittiği her yere kendini yani ana dilini götürür. Ana diliyle beraberdir insan. İnsanın bu birliktelikten vazgeçme imkânı yoktur. Uzak eller çekici de olsa ana dili bağlayıcıdır. İnsanın çevreyle, dünyayla, varlıkla ilk kurduğu iletişimi ana dili sayesinde. Ana dili insan için bir genişlemedir, özgürleşmedir, yaygınlaşmadır, yücelmedir. İnsanın ötelere açılmasını, fizikötesi olarak kabul ettiği başka dünyalara geçişini anlamlı kılan ana dilidir. Ana dilinde öyle sözler, öyle deyişler vardır ki onlar insan için birer barınaktır, sığınaktır. Ana dilinden ötede olan barınağının dışında kalmıştır. Böyle bir insan artık kolay kolay kendisi olamaz, yalpalar, şaşırır, kekemeleşir ve sonunda dilsizleşir. Ana dilinin dışında bir dille başkalarıyla kurduğu iletişim, insanın ana diliyle kurduğu iletişimin tadında ve yoğunluğunda değildir. Bir insanın ana dili üzerinden başkalarıyla kurduğu iletişim, gönülden, tarihten, coğrafyadan, edebiyattan, şiirden, musikiden vb. hareketle kurduğu iletişimdir. Zengin ve etkili bir iletişimin dayandığı temeller oldukça güçlü, kaynağını iletişimi kuran insanın ait olduğu kültürden almalıdır. Yaban ellerden beslenerek oluşan bir benlik öz benlik değildir ve de etkili bir iletişimin sağlam bir dayanağı olmaz. Ana dilinden başka bir dili onlarca yıl konuşsa da kendisinin olmayan bir dile ne denli ısınsa da bir insan, ömrünü o dilin dünyasında kiracı olarak tüketecektir. Yabancı bir ülkede uzun süre tek başına yaşayan, ana dilini konuşma imkânı olmayan bir insan günün birinde, yani başında kendi dilinden konuşulduğunu duysa, o anda birden irkilivercek, anlatılması zor bir duygu içerisinde bulacaktır kendini. Uzun süre, yabancı ülkelerde kendi yurttaşlarından uzak yaşayan kimselerde görülen sıla özlemi kadar, ana diliyle konuşamamanın, duygu ve düşüncelerini ana diliyle açıklayamamanın büyük etkisi vardır. Burada iletişim, başkalarıyla haberleşme, anlaşma imkânlarına sahip bir insan söz konusu olmakla birlikte bu insanın her zaman bir yanı eksik kalmakta, bilinçaltına inen, onu çepeçevre kuşatan bir başka iletişim sisteminin, ana dilinin önemi ortaya çıkmaktadır. İnsanın benliğini bu denli saran ana dili, sadece insanlar arası iletişimin etkili bir şekilde sağlanmasını değil, aynı zamanda bir toplumun içerisinde yaşayan insanları birbirlerine bağlaması nedeniyle sosyologların, psikologların ve antropologların da inceleme konusudur.

Sonuç olarak diyebiliriz ki insan, dünyada bir iletişim ağı içinde yaşamaktadır. Bu iletişim ağının en önemli ögesi bireyin dili, ana dilidir. Her zaman ve her yerde bir anlam alış-verişi şeklinde ortaya çıkan iletişim, insanın ana dili sayesinde etkili bir hâle gelebilir. Çünkü zihinsel bir etkinlik olan iletişim, fiilen ana dili aracılığıyla gerçekleşmektedir. Zihinler arası bir anlam alış-verişi olan iletişimde dil, düşünce ve mantık arasında öylesine bir iç içelik söz konusudur ki birindeki gerçek bir değişiklik ötekini de zorunlu olarak etkileyecektir. İletişim sürecinde önemli olan, bireylerin anlamları bağladıkları sözcüklerin kullanımında bir uzlaşma içinde olmaları, iletilerinin dayandığı iletişim sürecini kavrayabilmeleri ve dolayısıyla farklılıklara saygı duymaları ve tahammül edebilmeleridir. Farklılıkları bir kavga nedeni değil, toplumsal ve kültürel zenginliğin göstergeleri olarak alıp insanlar arası iletişimin daha etkili olabilmesinde bir hoşgörü zemini şeklinde değerlendirmek gerekir. Günlük hayatta bile sık sık rastladığımız gibi sözcükler üzerinde yapılan tartışmalar, başka insanlarla iletişimimizi güçlü hâle getirebilmek için değerlendirilmelidir. Demek ki etkili bir iletişim sürecinin yaşanmasında en önemli etkenlerden birisi ana dilinin doğru kullanımıdır. Diyebiliriz ki, fiilî anlaşma için dil sisteminin psişik ve sosyal şartlarını açıklayan bir iletişim modeli inşasında dil, düşünce ve varlık arasında doğru bir bağlantının kurulması oldukça önemlidir. Böyle bir bağlantının kurulabilmesi, kişinin ana dilinin varlık şartlarını oluşturan anlam ve sözcük ilişkilerini doğru bir şekilde kurup kullanmasıyla mümkün olacaktır. Ayrıca iletişimde doğru düşünme için gerekli olan kuralların gözetilmesi, dilin kullanımında, sözcüklerin seçiminde özen gösterilmesi, iletilmek istenilen mesajı bozmayacak tarzda duygusal yükü daha az olan kelimelerin kullanılması etkili bir iletişim için yararlı olacaktır.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Çıkar Çatışması: Yazar, çıkar çatışması olmadığını beyan etmiştir.

Finansal Destek: Yazar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Conflict of Interest: The author have no conflicts of interest to declare.

Financial Disclosure: The author declared that this study has received no financial support.

Kaynaklar

- Aksan, D. (1975). Ana dili, *Türk Dili*, 31(285), 423-434.
- Aksan, D. (1995). *Her Yönüyle Dil Ana Çizgileriyle Dilbilim*. Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Aksan, D. (2006). *Anlambilim*. Engin Yayın Evi.
- Aristoteles. (1996). *Metafizik*. (çev. A. Arslan), Sosyal Yayınlar.
- Batuhan, H., & Grünberg, T. (1984). *Modern Mantık*. ODTÜ Fen ve Edebiyat Fakültesi Yayınları.
- Benveniste, E. (1995). *Genel Dilbilim Sorunları*. (çev. E. Öztokat), Yapı Kredi Yayınları.
- Bhasker, G. (2013). General Semantics and Effective Communication. *ETC: A Review of General Semantics*, 70(2), 123-129.
- Bingöl, A. (1999). İletişim Bağlamında Mantık ve Dil. *İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, 9, 105-115.
- Bolay, M. N. (1989). *Farabi ve İbni Sina'da Kavram Anlayışı*. Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- Cemal, A. (1995). *İletişimde Ana Dil Sorunu*. *Kurgu Dergisi*, 13, 31-36.
- Christian, J. (2003). *Philosophy: An Introduction to the Art of Wondering*. Word Sworth.
- Cüendioğlu, D. (1995). *Anlamın Buharlaşması ve Kur'an*. Tıbyan Yayınları.
- Cüendioğlu, D. (1997). *Anlamın Tarihi*. Tıbyan Yayınları.
- Çavuşoğlu, A. (2006). Ana Dili, Edinimi, Önemi ve Geliştirilmesi. *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 11 (1), 37-46.
- Deleuze, G., & Guattari, F. (2013). *Felsefe Nedir?* (çev. T. Ilgaz), Yapı Kredi Yayınları.
- Foucault, M. (1994). *Kelimeler ve Şeyler*. (çev. M. A. Kılıçbay), İmge Kitabevi.
- Goldwater, R., & Treves, M. (1990). *Artists on Art: from the XIV to the XX Century*. John Murray Hong Kong.
- Gombrich, E. H. (1992a). *Sanat ve Yanılsama*. (çev. A. Cemal), Remzi Kitabevi.
- Gombrich, E. H. (1992b). *Sanatın Öyküsü*. (çev. B. Cömert), Remzi Kitabevi.
- Hegel, G. W. F. (2019). *Felsefe Tarihi*. (çev. D. B. Kılınç), NotaBene Yayınları.
- Jaspers, K. (1981). *Felsefeye Giriş*. (çev. M. Akalın), Dergâh Yayınları.
- Jaspers, K. (1995). *Felsefe Nedir?* (çev. İ. Z. Eyuboğlu), Say Yayınları.
- Kaplan, M. (1992). *Kültür ve Dil*. Dergâh Yayınları.
- Kelly, J. C. (1981). A Philosophy of Communication. *Communicatio Socialis*, 223-231. [\[Crossref\]](#)
- Türker Küyel, M. (1969). *Aristoteles ve Farabi'nin Varlık ve Düşünce Öğretileri*. Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Yayınları.
- Law, S. (2016). *Felsefe Jimnastiği*. Pegasus Yayınları.
- Lewandowski, T. (1985). *Linguistisches Wörterbuch 2*. UTB, Heidelberg-Wiesbaden.
- Magge, B. (1978). *Men of Ideas*. British Broadcasting Corporation.
- Mengüşoğlu, T. (1988). *İnsan Felsefesi*. Remzi Kitabevi.
- Morgan, C. T. (2009). *Psikolojiye Giriş*. (ed. S. Karakaş, R. Eski), Eğitim Akademi Yayınları.
- Özlem, D. (1991). *Mantık*. Ara Yayıncılık.
- Palmer, F. R. (2020). *Semantik/Yeni Bir Anlambilim Projesi*. (çev. R. Ertürk), Fol Kitap.
- Platon. (1986). *Diyaloglar II, Theaitetos*. (çev. M. Gökberk), Remzi Kitabevi.
- Platon. (2019). *Devlet*. (çev. S. Eyüboğlu, M. A. Cimcoz), Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Rand, A. (1984). *Philosophy: Who Needs It*. New American Library.
- Reichenbach, H. (1981). *Bilimsel Felsefenin Doğuşu*. (çev. C. Yıldırım), Remzi Kitabevi.
- Runes, D. D. (1942). *The Dictionary of Philosophy*. Philosophical Library.
- Topaloğlu, A. (1989). *Dil Bilgisi Terimleri Sözlüğü*. Ötüken Neşriyat.
- Uygur, N. (1984). *Felsefenin Çağrısı*. Remzi Kitabevi.
- Uygur, N. (2016). *Bütün Eserleri I*. Yapı Kredi Yayınları.
- Vahapzade, B. (1999). *Vatan Millet Ana Dili*. Atatürk Kültür Merkezi Yayınları.
- Wittgenstein, L. (1953). *Philosophical Investigations*. Oxford University Press.
- Yu-Lan, F. (2009). *Çin Felsefesi Tarihi*. (çev. F. Aydın), İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları..

Structured Abstract

Communication is one of the most basic human activities that paves the way for understanding and cooperating with others, and is carried out individually or together with other people to achieve various aims by means of itself. In other words, communication is the sum of the things a person does when they want to create an understanding in another person's mind. Many factors can be mentioned in the realization of communication between people, but the most basic element of such communication is language. The nature and function of language as the main means of human communication has an important place in the human sciences, especially in philosophy. However, it is very difficult to define what kind of a process communication is. In particular, being able to demonstrate the significance of mother tongue in effective communication is a much more difficult task. Another challenge is to study this issue philosophically. How does philosophy evaluate language? What is the relationship between the nature and function of language? What is the significance of mother tongue in terms of effective communication? This is the fundamental question this study seeks to answer. For this reason, the focus of the research is philosophy, questions of philosophy, language, what language is and the role of mother tongue in effective communication.

In the study, priority is given to explain what philosophy is and to enlighten the structure of philosophy's questions. Our analysis of what philosophy is and the structure of its questions form the basis of philosophically addressing and examining the issue of the significance of mother tongue in effective communication. The purpose of every question of philosophy is to explain a concept or a collection of concepts, and to reveal the meanings of the concepts in question. The medium of meaning is language, words and expressions in language. Meaning emerges in the use of language rather than in the language itself. Language is a means for meaning, but not a condition. The condition of meaning is not in the general knowledge of the language, but in the will of the person speaking that language. It can be said that the question of philosophy initiates the deepening of the meaning of the language that is directed to the world.

Language is a means of communication, but that is not all. Language is the main means for thinking as well as providing agreement and communication between people. It is not possible to separate thinking from language and language from thinking. Thought, which is the product of thinking, externalizes itself with language and language does so with sound or writing. What comes out with sound points to the concepts in the mind. On the basis of the concepts are mostly the sensory. That is, writing refers to the sound that comes out of the mouth, the sound that comes out of the mouth to the concepts in the mind, and the concepts in the mind to the objects. The relationship between language and existing things is related to the basic structure of language, its essence, and what kind of existence it is. Because language establishes such a connection beforehand. It is as if there is a reciprocal link between the structure of existence of language and the structure of all existing things. Because the elements that make up the language reflect the elements of existence and determine them.

It is the language and the language-based works that transmit a person's thoughts, which are the products of all kinds of relations with the world, and his achievements in all areas of life, from generation to generation, and even immortalize them. The relationship that human beings establish with language is not only a limited relationship with beings outside of themselves, with the world, with the universe. This relationship is also a relationship to the inner world of the person. The relationship that people establish through language is not a one-way relationship; It is a form of relationship that mutually necessitates one another. Words, which are composed of thought and sound combination, are the most basic elements of language that are meaningful. These elements are directly related to the relationship that people who use that language establish with the world and the conceptual structure they create mentally. The relationship that people establish with their inside and outside through language is a communicative one.